

Ramil QASIMOV

Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut,
"NATO-Sülh naminə tərəfdaşlıq və
Humanitar fənlər" kafedrası
e-mail: ramilqasimov278@gmail.ru

HƏRBİ QULLUQÇULARIN MƏNƏVİ-PSIXOLOJİ VƏZİYYƏTİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ VƏ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Açar sözlər: Silahlı Qüvvələr, hərbi qulluqçular, bölmə, mənəvi-psixoloji vəziyyət;

Ключевые слова: Армия, военнослужащие, часть, морально-психологическое состояние;

Key words: Army, military personnel, unit, moral and psychological condition;

Silahlı qüvvələrin qarşısında duran xidməti və döyüş tapşırıqlarının uğurla yerinə yetirilməsi üçün zəruri olan şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyətinin formalaşdırılması və saxlanması şəxsi heyət, xidmət və digər idarəetmə orqanları və vəzifəli şəxslərlə işləmək. Yuxarıda göstərilən tərifdən belə nəticəyə gələ bilərik. Şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyəti MPT-n əsas məqsədlərindən biridir, deməli, İndiki dövrdə isə müasir təcrübənin təsdiq etdiyi kimi, qoşunların mənəvi-psixoloji vəziyyətinin real qiymətləndirilməsi olmadan hərbi komandalının gündəlik fəaliyyətində mənəvi-sosial prosesləri uğurla idarə etmək, hərbi sahədə yeni keyfiyyət parametrlərinə keçmək mümkün deyil. qoşunların fəaliyyəti, düşmən üzərində mənəvi üstünlüyə nail olmaq və hərbi əməliyyatlara birləşmələrə, bölmələrə və bölmələrə düzgün rəhbərlik etmək, döyüşün ehtimal olunan nəticələrini proqnozlaşdırmaq.

Hərbi qulluqçuların mənəvi-psixoloji vəziyyəti onların potensialının tərkib hissələrindən biridir. Ona görə də onun öyrənilməsi, qiymətləndirilməsi, proqnozlaşdırılması və formalaşması problemlərinin dərk edilməsi mühüm vəzifədir.

Bütün dövrlərdə hərbi nəzəriyyəçilərin və praktiklərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Beləliklə, hətta qədim mütəfəkkirlər də qoşunların mənəvi vəziyyətinin təhlili üçün bəzi praktiki tövsiyələr hazırlamışlar [8, 1-ci cild, s. 317; cild 2, səh. 75; 14, səh. 59; 15, səh. 15-16]. Keçmişin iri dövlət xadimləri və sərkərdələri sülh və müharibə şəraitində müxtəlif problemlərin həlli zamanı əsgərlərin mənəvi vəziyyətinin böyük əhəmiyyətini dərk edir, onun öyrənilməsini və qiymətləndirilməsini tələb edirdilər [4; 5; 10; on bir; 13].

İndiki dövrdə, müasir təcrübənin təsdiq etdiyi kimi, qoşunların mənəvi-psixoloji vəziyyətinin real qiymətləndirilməsi olmadan, bölmələrin gündəlik fəaliyyətində mənəvi-sosial prosesləri uğurla idarə etmək, onların hərbi əməliyyatlarında yeni keyfiyyət parametrlərinə keçmək mümkün deyil.

Bundan əlavə, şəxsi heyətin yüksək mənəvi-psixoloji vəziyyətinə nail olmaq bütün mənəvi-psixoloji dəstək sisteminin əsas məqsədlərindən biridir, bu problemin qoşunlar üçün ciddiliyi aydın olur, çünki xidməti və döyüş tapşırıqlarının yüksək keyfiyyətlə yerinə yetirilməsi birbaşa onun həllindən asılıdır. Silahlı Qüvvələrin xidməti və döyüş fəaliyyətinin mənəvi-psixoloji təminatı (MPT) komandirlər, qərargahlar, orqanlar tərəfindən həyata keçirilən məqsədlər, onların həyata keçirilməsi ardıcılığı, cəlb edilmiş qüvvələr və vasitələr baxımından razılaşdırılmış tədbirlər məcmusudur. Düşmən üzərində mənəvi üstünlüyə nail olmaq və hərbi əməliyyatlar zamanı bölməyə düzgün rəhbərlik etmək, döyüşün ehtimal olunan nəticələrini proqnozlaşdırmaq üçün də öz

bölmənin şəxsi heyətinin mənəvi-psixoloji vəziyyətini bilmək vacibdir. Qoşunlarda mənəvi-psixoloji vəziyyət problemi Silahlı Qüvvələrin inkişafının indiki mərhələsində xüsusilə aktualdır.

Hərbi qulluqçunun mənəvi-psixoloji vəziyyəti: mahiyyəti və məzmunu

Mənəvi-psixoloji vəziyyət hərbi qulluqçuların döyüş (xidmət) fəaliyyətində, onların döyüş əməliyyatlarına hazır olmasında təzahür edən, müəyyən vaxtda və konkret vəziyyətdə fərdi hərbi qulluqçunun psixi vəziyyəti və ya hərbi kollektivin psixologiyasıdır. Qeyd edək ki, əxlaqi-psixoloji hal ifadəsi ilə yanaşı başqaları da işlənir: əxlaqi hal, əhval-ruhiyyə, ruh, döyüş ruhu, hərbi ruh, mənəvi amil, əxlaqi amil, psixoloji ab-hava, mənəvi mühit, mənəviyyət. Sadalanan anlayışların ən geniş mənəvi amildir, yəni kütlələrin konkret sosial, iqtisadi, siyasi və hərbi problemləri həll etməyə hazır olma dərəcəsini ifadə edən ictimai şüurun spesifik təzahürüdür. Xalqın və ordunun müxtəlif sosial problemləri həll etmək, o cümlədən müharibə aparmaq üçün mənəvi qabiliyyəti adətən hərbi-texniki və elmi biliyi digər elementlərlə yanaşı mənəvi amilin özəyi, əsas elementi olan mənəvi amil adlanır. Mənəvi amil kütlələrin müharibəyə münasibətini, müharibədə qələbəyə hazırlığını və əzmini təzahür etdirən siyasi-mənəvi ideyalar, baxışlar, keyfiyyətlər və hisslərdir.

Mənəvi və psixoloji vəziyyət müəyyən bir quruluşa malikdir, burada bir sıra ayrılmaz şəkildə əlaqəli, qarşılıqlı təsir göstərən elementləri ayırd etmək olar:

- əxlaqi, müharibə, onun mahiyyəti, məqsədləri və mahiyyəti haqqında fikirləri əks etdirən. dövlət qurumlarının yaydığı ideyalar xalqın və ordunun sosial ehtiyaclarını əks etdirir. Bu ehtiyaclar silahlı qüvvələrin Vətənin müdafiəsi üzrə fəaliyyətinin konkret motivləri kimi çıxış edir;

- sosial-psixoloji və fərdi psixoloji elementlər (vətənpərvərlik və beynəlmiləçilik, hərbi ənənələr, sosial əhval-ruhiyyə və hisslər; xarakter əlamətlərinin inkişaf səviyyəsi, temperament, qələbə əzmi, fədakarlığa hazırlıq və s.);

- üç alt qrupa bölünən peşəkar planın elementləri: hərbi-peşəkar hazırlıq (hərbi-texniki bilik sə-

viyyəsi, hərbi ixtisasa yiyələnmə dərəcəsi), nizam-intizam (döyüş əməllərinin yerinə yetirilməsinin dəqiqliyi və keyfiyyəti və s.), münasibətlər (komandirlərlə, tabeliyində olanlarla, yoldaşlarla, yerli əhali ilə və başqaları ilə).

Mənəvi-psixoloji vəziyyətin məzmununun komponentləri vəhdətdə meydana çıxır. Sosial-psixoloji elementlərə nüfuz edən mənəvi elementlər onlara mənəvi yönüm verir. Sosial və psixoloji elementlər dünyagörüşünə təsir edir, ona emosional çalar verir. Hər iki qrup peşəkar planın elementlərinə təs - əxlaqi, müharibə, onun mahiyyəti, məqsədləri və mahiyyəti haqqında fikirləri əks etdirən. Dövlət qurumlarının yaydığı ideyalar xalqın və ordunun sosial ehtiyaclarını əks etdirir. Bu ehtiyaclar silahlı qüvvələrin Vətənin müdafiəsi üzrə fəaliyyətinin konkret motivləri kimi çıxış edir;

Beləliklə, birinci sual üzrə belə nəticəyə gəlmək olar ki, mənəvi-psixoloji vəziyyət hərbi qulluqçuların, bölmələrin və hərbi hissələrin mənəvi-psixoloji meyarlar baxımından qiymətləndirilən cari xidməti (döyüş) fəaliyyətinin səviyyəsidir. Bu, mənəvi-psixoloji vəziyyət anlayışının mahiyyəti və məzmununun qısa xülasəsidir.

Hərbi fəaliyyəti tənzimləyən sənədlərin tələblərinə əsasən bölmədə komandir və rəis heyəti, tərbiyəvi işin təşkili üzrə cavabdeh zabitlər, o cümlədən hərbi psixoloqlar şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyətini daim öyrənir və qiymətləndirirlər. Daxili Xidmət Nizamnaməsinə əsasən komandir heyəti .. sülh və müharibə dövründə... şəxsi heyətin hərbi intizamına və mənəvi-psixoloji vəziyyətinə... cavabdehdir". Nizamnaməyə əsasən bölmədə tərbiyəvi işin təşkili üzrə cavabdeh zabit: "tərbiyə, hərbi intizama, şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji durumuna..." cavabdehdir və borcludur: "hərbi qulluqçuların əhval-ruhiyyəsi, ictimai rəyini və psixoloji vəziyyətini öyrənmək. ..., hərbi intizam və şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyəti barədə komandirə operativ məlumat verməlidir." Hərbi hissənin psixoloqu bölmələrdə gedən sosial-psixoloji prosesləri, hərbi qulluqçuların şəxsi keyfiyyətlərini, onların fikirlərini bilavasitə bilməli, əhval-ruhiyyə, fərdi və qrup psixoloji profilaktikasını həyata keçirir

1. Mənəvi və psixoloji vəziyyət öyrənilməsinin səbəbləri:

2.

- MPV xidməti və döyüş tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinə təsir etmək qabiliyyətinin müəyyən edilməsi;

- bölmənin və hərbi qulluqçuların mənəvi-psixoloji vəziyyətinin qiymətləndirilməsi;

- psixoloji sabitlikdə zəif cəhətlərin tapılması;

- xidməti və döyüş tapşırıqlarının həllində şəxsi heyətin reaksiyalarını və hərəkətlərini proqnozlaşdırmaq;

- mənəvi-psixoloji durumun formalaşdırılması və möhkəmləndirilməsi üçün təsirli tədbirlərin görülməsi.

Hərbi qulluqçuların mənəvi-psixoloji vəziyyətinin öyrənilməsində mühüm yer məlumatların toplanılması vacibdir. Ümumiyyətlə, bütün məlumatlar etibarlı olmalı, məlumatın lazımı tamlığı təmin olunmalıdır. Mənəvi-psixoloji vəziyyətin öyrənməsi prosesində aşağıdakı məlumat toplama üsullarından istifadə edilə bilər:

- dövlət orqanlarının (SHXCĐDX), yerli idarəetmə orqanlarının nümayəndələrinin məlumatları;

- qarşılıqlı əlaqədə olan hissələrdən (əvvəllər xidmət etdiyi bölmədən) və birləşmələrdən alınan məlumat;

- tabeçilik sırasına görə məlumat;

- zabit, gizir, MAHHXHQ və ya əsgərin bölməyə gəldiyi andan bilavasitə təhsil alması haqqında məlumat;

- ümumiləşdirilmiş məlumat.

- ortaya çıxan problemlər barədə komandır, onun şəxsi heyətlə iş üzrə müavini ilə ilkin söhbət;

- müxtəlif kateqoriyalı hərbi qulluqçular arasında sorğular (anketlərdən istifadə etməklə, qrup və fərdi söhbətlər vasitəsilə. fərdi söhbət ən effektiv üsullardan biridir);

- həyat və fəaliyyət prosesində konkret bölmənin və ya konkret hərbi qulluqçunun müşahidəsi;

- toplanmış informasiyanın təhlili;

- psixoloji diaqnostika, psixoloji testlərin təhlili;

- müstəqil xüsusiyyətlərin toplanması və təhlili;

Bu metodların vəzifəli şəxslərdən alınan məlumatlarla birlikdə yaradıcı istifadəsi hərbi qulluqçuların mənəvi-psixoloji vəziyyətinin səviyyəsi haqqında obyektiv fikir formalaşdırmağa imkan verir. Hərbi qulluqçuların və hərbi kollektivlərin mənəvi-psixoloji vəziyyətinin öyrənilməsinin va-

cib elementi hərbi qulluqçulara müsbət və mənfi təsir göstərən obyektiv və subyektiv amillərin müəyyən edilməsi və təhlilidir.

Mənəvi-psixoloji vəziyyətin hər dəfə qiymətləndirilməsi konkret məqsəddən asılıdır. Seçilmiş göstəricilər yalnız mənəvi-psixoloji vəziyyətin qiymətləndirici nəticənin müəyyən edilməsində nəzərə alınmalı olan xüsusiyyətlərini göstərir, lakin hələ də öyrənilməli olan həmin xassələrin real vəziyyəti haqqında heç nə demir. Göstəricilər sisteminə yalnız meyarlar olanlar daxildir. Öz qiymətləndirmə meyarları olmayan göstəricilər işləmir.

Obyektiv amillərə aşağıdakılar daxildir:

1. Düşmənin haqqında məlumat (onun qüvvə və vasitələrinin kəmiyyət və keyfiyyət tərkibi; hərəkətlərinin xarakteri; nüvə və dəqiq silahların olması; müdaxilədən istifadə (siqnalçılar üçün), mühəndis maneələri (istehkamçılar üçün), manevr və s.); tədbirlərin kütləsi və məzmunu psixoloji mübarizə).

2. Hava şəraiti, ilin, ayın və günün vaxtı, ərazinin təbiəti.

3. Bölmənin qüvvə və vasitələri (silah, hərbi və digər texnika, sursat və s.).

4. Döyüş tapşırığını yerinə yetirmək üçün vəziyyət, məzmun və şərtlər haqqında şəxsi heyətin məlumatlılıq dərəcəsi.

5. Döyüş (döyüş hazırlığı) hərəkətlərinin nəticələri, tapşırıqların yerinə yetirilməsi, döyüş və sanitariya itkilər, o cümlədən psixoloji itkilər, yaşanan mənfi psixogen vəziyyətlərin təcrübəsi, qorxu və çaxnaşma.

6. Döyüş əməliyyatlarının aparılması müddəti (digər hərbi xidmət tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi), şəxsi heyətin fiziki və ruhi yorğunluq dərəcəsi.

7. İdarəetmə vəziyyəti (zabitlərlə komplektləşdirmə, döyüş təcrübəsinin, mənəvi və peşəkar keyfiyyətlərin olması, zabitlərin səlahiyyəti, onların şəxsi nümunəsi, döyüş (döyüş hazırlığı) tapşırıqlarını yerinə yetirmək üçün şəxsi heyəti səfərbər etmək bacarığı).

8. Qarşılıqlı fəaliyyət göstərən, dəstəkləyən bölmələrin olması, onların döyüş (döyüş hazırlığı) hərəkətlərinin nəticələri.

9. Hərbi personalın ehtiyaclarının ödənilməsi səviyyəsi

2. Mənəvi-psixoloji vəziyyətin qiymətləndirilməsi üsulları.

Tədqiqatın nəticəsi bölmənin və hərbi qulluqçuların mənəvi və psixoloji vəziyyəti haqqında biliklərin əldə edilməsi və bu biliklərinin təhlili əsasında mənəvi və psixoloji vəziyyətin qiymətləndirilməsi planlaşdırılır və təşkil edilir.

Növbəti addım əxlaqi və psixoloji vəziyyəti qiymətləndirmək üçün uyğun metodların müəyyən edilməsidir. Hərbi qulluqçuların və hərbi kollektivlərin mənəvi-psixoloji vəziyyətini qiymətləndirmək üsulları arasında əsas olanı müəyyən etməkdir - dialektika metodu, özü də mənəvi-psixoloji vəziyyəti birbaşa qiymətləndirmir, lakin tələblərə əməl etməyə imkan verir, qiymətləndirmənin elmi xarakterini təmin edir. Ümumi elmi metodlar da fəal şəkildə istifadə olunur (analiz, sintez, induksiya, deduksiya, analogiya, intuisiya, əvvəlki təcrübəyə müraciət), onların köməyi ilə qoşunların əhval-ruhiyyəsi göstəricilərinin spesifik kəmiyyət xüsusiyyətləri müəyyən edilir. Məsələn, hərbi qulluqçuların işgüzar, mənəvi və psixoloji keyfiyyətlərinin təzahürlərinin birbaşa müşahidəsi, sənədli mənbələrin öyrənilməsi, anketlərin və müsahibələrin / söhbətlərin / aparılması, hərbi kollektivlərin rəsmi və qeyri-rəsmi strukturlarının öyrənilməsi, ümumi elmi metodları təkmilləşdirən sosioloji təcrübələr. Əxlaqi və psixoloji vəziyyətləri qiymətləndirmək üçün bir üsul olaraq analogiyadan ən çox geniş iş təcrübəsi toplayan, əksər həyat vəziyyətləri üçün obyektiv qiymətləndirmənin analoqu olan və hətta natamam nəticələr əsasında dəqiq həyata keçirən təhsil strukturlarının komandirləri və zabitləri tərəfindən istifadə olunur. Zabitlər tez-tez keçmiş təcrübəyə istinad edərək belə bir qiymətləndirmə metodundan istifadə edirlər. Bu vəziyyətdə qiymətləndirmə prosesi prinsipə uyğun olaraq həyata keçirilir: əgər əvvəlki tapşırığı həll edərkən mənəvi-psixoloji vəziyyət düzgün qiymətləndirilibsə və bu, onun tamamlanmasını təmin edibsə, hərbi qulluqçuların vəziyyətinin düzgün qiymətləndirilməsi ehtimalı var. yeni bir vəzifə yerinə yetirərkən. Bu üsul çox vaxt qiymətləndirmədə qeyri-müəyyənliyi aradan qaldırmaq üçün kifayətdir.

Beləliklə, müşahidə üsulu qoşunlar arasında

geniş tətbiq tapmışdır. Müşahidə mənəvi durumun müxtəlif aspektlərinin bilavasitə qavranılması yolu ilə ilkin məlumatların toplanmasını təmin edir. Əvvəlcədən düşünülmüş metodologiyaya uyğun olaraq planlaşdırılır, məlumatlar müəyyən bir sistemə uyğun olaraq gündəliklərdə qeyd olunur. Daha obyektiv qiymətləndirmə bir neçə hərbi qulluqçunun müstəqil işi ilə əldə edilir. Sənədlərin öyrənilməsi mənəvi-psixoloji vəziyyət haqqında məlumat toplamaq üçün vacib bir üsuldür. Sənədlərin keyfiyyətə təhlili sənəti bir çox məlumat arasından hərbi kollektivin mənəvi vəziyyətini ən tam şəkildə xarakterizə edən iki və ya üç qrupu seçə bilmək və onlarla birlikdə mənəvi vəziyyətin bütün aspektlərini əks etdirmək, müəyyən bir zaman müddətində öz qiymətini vermək bacarığından irəli gəlir.

Yekun nəticənin işlənilib hazırlanması və qiymətləndirici nəticənin formalaşdırılması prosesi xüsusi diqqətə layiqdir.

Burada qiymətləndirmə forması çox mühüm rol oynayır. Bunun uzun müzakimə və ya bənd ifadəsi, təfərrüatlı nəticə və ya qısa nəticə olması həm qiymətləndirmənin məqsədindən, həm də mövzudan asılıdır.

Qiymətləndirici bir nəticəyə bir nümunə verim; çox vaxt şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyətinin hazırkı səviyyəsinin həll olunan vəzifəyə uyğunluq dərəcəsi müəyyən edilir və bunun üçün zabitlər bu vəziyyətin aşağıdakı keyfiyyət təriflərindən istifadə edirlər:

- yüksək - bölmənin döyüş qabiliyyətini qoruyarkən tapşırığı böyük səmərəliliklə yerinə yetirməyə imkan verdikdə;
- orta - əsasən tapşırığı yerinə yetirməyə imkan verəndə;
- aşağı - tapşırıq yəqin ki, tamamlanmayacaq zaman.

Bundan əlavə mənəvi-psixoloji vəziyyətinin “qənaətbəxş” və ya “qeyri-qənaətbəxş” qiymətləndirmək olar

Bölmənin mənəvi-psixoloji vəziyyətinin yoxlanılması zamanı qeyd olunan meyarlar üzrə qiymətləndirmə aparmaq məqsəduyğundur:

- şəxsi heyətin Vətənimiz Azərbaycana dərin sevgisinin olması;
- döyüş hazırlığı, döyüş növbətçiliyi, döyüş

tapşırıqlarının yerinə yetirməyə mənəvi-psixoloji cəhətdən hazır olan, hərbi qulluqçuların azı 70 faizi döyüş hazırlığı üzrə tədris proqramlarını mənimsəmiş;

- bölmədə hərbi intizamın vəziyyətinin yüksək olması, qanunvericiliyin və hərbi nizamnamələrin tələblərinin yerinə yetirilməsi, Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirinin əmr və direktivlərinə riayət olunması, müəyyən edilmiş imtiyazların təmin edilməsi və həyata keçirilməsi, hərbi qulluqçuların və onların ailə üzvlərinin şərafət və ləyaqətinin qorunması məsələlərində problemlərin olmaması.

Hərbi qulluqçuların mənəvi-psixoloji vəziyyətinin formalaşdırılması bütün zabitlər üçün mühüm fəaliyyət sahəsidir,

Sağlam mənəvi-psixoloji vəziyyətin yaradılması üzrə işlərin ardıcılığı aşağıdakı mərhələləri əhatə edə bilər:

- mənəvi-psixoloji durumun, müsbət və mənfi cəhətlərin, onların inkişaf tendensiyalarının qiymətləndirilməsi;

- verilmiş (ilk növbədə kifayət qədər yüksək olmayan) mənəvi-psixoloji vəziyyətin səbəblərini müəyyən etmək, onların arasında əsas və ikinci dərəcəli olanları müəyyən etmək;

- gələcəkdə mənəvi-psixoloji vəziyyətin inkişafı üçün mümkün variantların proqnozu;

- mənəvi-psixoloji vəziyyətin səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasında yaxın və uzunmüddətli məqsədlərin müəyyən edilməsi;

- hərbi kollektivin mənəvi-psixoloji vəziyyətini idarə etmək üçün zabitlərin fəaliyyəti;

- iş nəticələrinin qiymətləndirilməsi, əldə edilmiş təcrübənin ümumiləşdirilməsi.

Sağlam mənəvi-psixoloji vəziyyətin formalaşdırılması üzrə işin məzmunu aşağıdakılar ola bilər:

- qanunla müəyyən edilmiş davranış vərdişlərini formalaşdırmaq üçün kollektivə və şəxsə daimi tərbiyəvi təsir;

- işçilərin vəzifələrin mahiyyəti və onların yerinə yetirilməsi şərtləri ilə praktiki tanışlıq;

- şəxsi heyətə davamlı rəhbərlik, dəqiq əmr və göstərişlərin verilməsi, zabitlərin enerjili, qətiyyətli hərəkətləri;

- komandirlərin, təhsil strukturlarının zabitlərinin, fəalları şəxsi nümunəsi;

- hərbi qulluqçuların həyatına qayğı;

- hərbi qulluqçuların psixoloji uyğunluğunun təmin edilməsi, etimad və qarşılıqlı anlaşma üçün optimal şəraitin yaradılması nəzərə alınmaqla hərbi komandaların formalaşdırılması;

- hərbi xidmətin təşkili və şəraitinin təkmilləşdirilməsi;

- hərbi rəhbərlərin psixoloji və pedaqoji səriştəsinin artırılması;

- həll olunan vəzifələr, komandirlər və rəislər, qarşılaşdıqları çətinliklər, kollektiv rəy və mülahizələr ətrafında hərbi qulluqçuların qrup birliyinin təmin edilməsi;

- hərbi qulluqçular və vəzifəli şəxslər arasında işgüzar və emosional ünsiyyətin inkişafı və korreksiyası.

- komandada sabitliyi pozan ziddiyyətlərin və münaqişələrin aradan qaldırılması, düşmənçilik, təcrid, antipatiya və insan ləyaqətinin alçaldılması münasibətlərinin qarşısının alınması;

- birliyin və döyüşə hazırlığın formalaşması;

- yüksək mənəvi və döyüş keyfiyyətləri tərbiyəsi;

- igidlik və qəhrəmanlıq nümunəsi göstərə bilən döyüşçülərə arxalanır.

Beləliklə, bu məsələ ilə bağlı belə qənaətə gəlmək olar ki, sülh və müharibə dövründə qoşunların xidməti və döyüş fəaliyyətinə mənəvi-psixoloji dəstəyin təşkili, o cümlədən mənəvi-psixoloji hazırlığın təşkili yolu ilə yüksək mənəvi-psixoloji vəziyyət formalaşır və qorunur.

Təhsil strukturlarının komandir və zabitləri şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyətini qorumaq və möhkəmləndirmək məqsədilə mütəşəkkil tədris formalarından, məlumatlandırma-maarifləndirmə işlərindən, mühazirələr, məruzələr, mövzu gecələri, sual-cavab gecələri, veteranlarla görüşlər və s. təşkil etməli;

Beləliklə, qiymətləndirici nəticə müxtəlif ola bilər, lakin formasından asılı olmayaraq, mənəvi-psixoloji vəziyyətin qiymətləndirilməsində daha obyektiv nəticə əldə etmək üçün:

- çoxsaylı məlumatların toplanması həyata keçirilməli;

- məlumat dərhal işlənilməli və təhlil olunmalı;

- bir neçə qiymətləndirmə metodundan istifadə olunmalı;

Mənəvi-psixoloji vəziyyətin öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi üzrə vəzifəli şəxslərin ümumi vəzifələri:

Komandir etməlidir:

- bölmənin və şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyətini şəxsən öyrənmək və qiymətləndirmək;

- tabeliyində olan tərbiyəvi işin təşkili üzrə zabitlərdən, xidmət rəislərindən tabeliyində olan bölmələrin mənəvi-psixoloji vəziyyəti haqqında obyektiv və vaxtında hesabat tələb etmək;

- hərbi qulluqçuların əhval-ruhiyyəsini öyrənmək məqsədi ilə tərbiyə işi üzrə tədbirləri şəxsən həyata keçirmək.

Tərbiyəvi işin təşkili üzrə zabitlər aşağıdakılara borcludur:

- tabeliyində olan komandirlərdən şəxsi heyətin mənəvi-psixoloji vəziyyət haqqında məlumat toplamaq;

- düşmən bölmələrinin vəziyyətini öyrənmək və qiymətləndirmək üçün şəxsi heyət və kəşfiyyatçılarla birlikdə işləmək (ön xətt bölmələrində);

- tabeliyində olan bölmələrdə döyüş və siyasi məlumatlandırma tədbirlərini, ictimai və döyüş hazırlığı üzrə məşğələləri, maarifləndirici işlərin aparılmasını şəxsən təşkil və nəzarət etmək;

- tabeliyində olan zabitlərə mənəvi-psixoloji vəziyyətin öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi metodologiyasını öyrətmək.

Psixoloq aşağıdakılara borcludur:

- hərbi komandalarda sosial-psixoloji prosesləri / sosial-psixoloji iqlimi /, hərbi personalın şəxsi keyfiyyətlərini, onların fikirlərini və əhval-ruhiyyəsinə öyrənmək və qiymətləndirmək;

- fərdi və qrup psixoloji profilaktikasını həyata keçirmək;

- bölmələrdə işin vəziyyətinin öyrənilməsi və qiymətləndirilməsinin nəticələri barədə komandirin tərbiyə işləri üzrə müavininə vaxtında məruzə etmək;

- mənəvi-psixoloji vəziyyətin qiymətləndirilmə-

sində iştirak etmək /baş komandirlərin göstərişi ilə.

Hərbi qulluqçuların mənəvi-psixoloji vəziyyətinin öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi fəaliyyəti bölmələrin xidməti və döyüş tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinə hazırlanmasında zabitlərin işində mühüm istiqamətdir. Mövcud mənəvi, döyüş və psixoloji keyfiyyətlərin Silahlı Qüvvələrin nizamnamələrinin, Hərbi andın Müdafiə Nazirinin əmrlərinin tələblərinə uyğunluğunu müəyyən etməyə yönəldilməlidir. Bu problemin uğurlu həlli komandir və rəis heyəti tərəfindən bu prosesin planlaşdırılması, zabitlərin və döyüş fəallarının hazırlanması, maddi-texniki bazanın təkmilləşdirilməsi, öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi üzrə ahəngdar və səmərəli iş sisteminin yaradılması və praktikada tətbiqi ilə mümkündür.

Hərbi kollektivin mənəvi-psixoloji vəziyyəti əsgərlərin siyasi şüurunun və mənəvi yetkinliyinin dinamik tərəfi, səfərbərlik vəziyyəti və Vətən qarşısında duran xidməti və döyüş tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinə yönəldilməlidir.

Kollektiv tələblər, maraqlar və ehtiyaclar, şəxsi heyətin psixoloji hazırlığının səviyyəsi, bölmənin ənənələri, səlahiyyət və rəhbərlik üslubu kimi amillər mənəviyyata böyük təsir göstərir.

Bütövlükdə kollektivin mənəvi-psixoloji vəziyyətinə onun ayrı-ayrı üzvlərinin, qruplarının və digər kollektivlərin mənəvi vəziyyəti təsir edir. Mənəvi-psixoloji vəziyyətin ümumi əsasını cəmiyyətin sosial-iqtisadi və siyasi sistemi, siyasət və ideologiya, müharibənin mahiyyəti və siyasi məqsədləri təşkil edir.

Hərbi kollektivin mənəvi-psixoloji vəziyyətinin öyrənilməsi elə olmalıdır ki, komandir və şəxsi heyətlə iş üzrə zabitlər daim onun dinamikasında olan bütün dəyişiklikləri bilsinlər və bunu inamla proqnozlaşdırsınlar. Bölmədə sağlam ab-havanın qorunması, kollektivin mənəvi-psixoloji vəziyyətinin möhkəmləndirilməsi üzrə tədbirlər davamlı olaraq gündəlik fəaliyyətdə həyata keçirilməlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Арзамаскин Ю.Н., Бублик Л.А. Морально-психологическое обеспечение в Вооруженных Силах России. - М.: ВУ, 2002.
2. Воспитательная работа: опыт, организация, методика / учеб. пособие // Л.П. Балясников, С.М. Бурда, В.И. Высоцкий и др. - Москва, 2013.

3. Жуковский М.В. Содержание и организация морально-психологического обеспечения деятельности иностранных армий (Соединенных Штатов Америки, Великобритании. Федеративной Республики Германии). - М.: ВА ГШ, 2008.
4. Зеленков М.Ю. Гуманизация как фактор совершенствования управления моральнопсихологическим обеспечением Вооруженных Сил Российской Федерации. - М.: Академия ФПС, 2001.
5. Зеленков М.Ю. - Морально-психологическая подготовка войск в зарубежных армиях // Военная мысль. - 2001. № 1.
6. Караяни А., Сыромятников И. Прикладная военная психология. - СПб, «Питер», 2006.
7. Тютченко А.М. - Системный анализ понятия морально-психологического состояния военнослужащих и его оценки // Научно-практический журнал «Системная психология и социология». - 2011. №4.

Рамиль Гасымов

Изучение и оценка морально-психологического состояния военнослужащих

В статье изучение и оценка морально-психологического состояния войск (сил) и опыта прошлых и современных боевых действий оказывают решающее влияние на разработку планов, принятие решений, определение боевых задач и ведение боевых действий. военных действий. Разъясняются организация морально-психологической поддержки, подготовка и ведение боевых действий и другие вопросы. В статье показано, что исход боя, операции и войны в целом все больше решает не превосходство в живой силе и вооружении, а моральная подготовка и морально-психологическая сила воинов. Выявляются методы работы и мнения опытных офицеров по указанной теме, методы, которые они используют в тех или иных ситуациях. В подразделении, возглавляемом молодыми командирами, осуществляется обмен идеями, которые можно использовать для создания здоровой атмосферы. В статье рассматриваются методика, методы, структура и содержание оценки морально-психологического состояния войск (сил) воюющих сторон.

Ramil Gasimov

Study and assessment of the spiritual-psychological state of military servants

In the article, the study and assessment of the moral and psychological state of troops (forces) and the experience of past and modern military operations have a decisive influence on the development of plans, decision-making, determination of combat missions and the conduct of combat operations. military actions. The organization of moral and psychological support, preparation and conduct of combat operations and other issues are explained. The article shows that the outcome of a battle, operation and war in general is increasingly determined not by superiority in manpower and weapons, but by the moral preparation and moral and psychological strength of soldiers. The methods of work and opinions of experienced officers on this topic are revealed, the methods they use in certain situations. In a unit led by young leaders, ideas are exchanged that can be used to create a healthy environment. The article discusses the methodology, methods, structure and content of assessing the moral and psychological state of the troops (forces) of the warring parties.